

Проблемні аспекти реалізації права на життя як особистого немайнового права фізичної особи

Корольова В. В.

к. ю. н., доцент,

професор кафедри державно-правових дисциплін,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: ViktoriyaV@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0003-2998-6144

Василенко А. С.

студентка юридичного факультету,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: Vasylenkoas@krok.edu.ua

Право людини на життя є одним із визначальних серед природних, невід'ємних, невідчужуваних і непорушних прав.

Конституція України у ст. 3 проголошує життя людини найвищою соціальною цінністю. Також ст. 27 Основного закону закріплює невід'ємне право на життя, гарантуючи його заборонаю свавільного позбавлення життя та встановлюючи обов'язок держави захищати життя людини [1].

Як об'єкт юридичної охорони, право на життя передбачено також і Цивільним кодексом України [2, ст. 281].

Право на життя є основним правом людини, яке міститься в багатьох всесвітніх і регіональних міжнародно-правових документах і конституціях більшості країн світу. Так, право на життя вперше проголошено в статті 3 Загальної декларації прав людини 1948 року у ній говориться, що кожна людина має право на життя, свободу та особисту недоторканість [3].

Право на життя затверджено, зокрема, в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950), у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (1966), у Конвенції про права дитини (1989).

Право людини на життя є невід'ємним правом фізичної особи, яке забезпечує її природне існування та захищене міжнародними та національними нормативно-правовими актами.

Важливе значення для реалізації, охорони і захисту права на життя має визначення моменту, після якого людина набуває право на життя.

В юридичній літературі усі існуючі погляди з даного питання у своїй сукупності Р. О. Стефанчук поділяє на дві основні концепції, які умовно називає «ембріональна» та «натусіальна». Ембріональна концепція виходить з того, що право людини на життя виникає до моменту народження. Натусіальна концепція ґрунтується на тому, що пов'язує момент виникнення права на життя із моментом народження фізичної особи [4, с. 274-278].

Законодавство України ґрунтується на натусіальній концепції початку людського життя, де ембріон не наділяється правосуб'єктністю.

Частина 2 ст. 25 ЦК України встановлює, що цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження [2]. Із цього положення можемо зробити висновок, що правом на життя людина наділяється безпосередньо під час народження, тому й момент виникнення життя потрібно вважати саме народження. Аналогічний висновок можна

зробити і зі ст. 269 ЦК України, де встановлюється момент виникнення особистих немайнових прав особи: «Особисті немайнові права належать кожній фізичній особі від народження або за законом» [2].

Водночас варто зазначити, що народження-це не момент, а процес. Тому слушним визнаємо твердження, закріплене у ст. 6 Закону України «Про охорону дитинства»: «Кожна дитина має право на життя з моменту визначення її живонародженою та життєздатною за критеріями Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ)» [5]. Отже, момент виникнення життя потрібно пов'язувати з моментом живонародження.

З моментом виникнення права на життя пов'язані наступні проблемні питання: по-перше, це питання легальності абортів, по-друге,-статусу ембріона.

Ще у II столітті н.е римський юрист Тертулліан писав, що “той, хто буде людиною-вже людина” [6].

Означене вище положення римського права було рецепційовано шляхом закріплення в статті 25 ЦК України положення згідно якого у випадках, встановлених законом, охороняються інтереси зачатої, але ще ненародженої дитини [2].

Але, існування цієї норми не означає, що існує виняток з правила про момент виникнення правоздатності. За ст. 1222 ЦК особи, зачаті за життя спадкодавця, можуть бути спадкоємцями лише якщо вони народжені живими після смерті [2]. Таким чином, правоздатність виникне лише з народженням такої особи і лише за умови її народження живою. Тобто, можливість прийняти спадщину в даному випадку пов'язується з моментом народження особи.

Отже, законодавство не визнає правоздатності ембріону і він не може бути суб'єктом правовідносин.

У науковій літературі простежується тенденція підтримання науковцями думки щодо виникнення життя з моменту зачаття та необхідності правового врегулювання статусу ембріона тобто регламентувати статус ембріона, подібно як це зробили інші країни світу, які заборонили використовувати їх з комерційною метою.

В Україні не встановлено заборону проводити аборти. Але законодавство містить численні норми, що стосуються медичної практики щодо абортів і спрямовані на захист життя та здоров'я жінки. Відповідно до ч. 6 ст. 281 ЦК України, штучне переривання вагітності, якщо вона не перевищує дванадцяти тижнів, можна здійснювати за бажанням жінки [2].

Розглядаючи часові межі життя і права на життя, вважаємо за необхідне звернутися до питання завершального моменту існування життя й права на нього. Смерть є багатоаспектним поняттям-філософським, етичним, правовим і медичним.

У більшості країн світу, моментом закінчення життя-є біологічна смерть мозку. У ст. 1 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини» йдеться, що «померла особа (померлий)-особа, стан якої визначено як незворотна смерть відповідно до закону» [7].

Цікавим є те, що під час дослідження права на життя виникає питання чи має людина право на смерть? Деякі вчені вважають, що право на смерть людини полягає в можливості особи усвідомлено (на свій розсуд), у вибраний нею проміжок часу «піти з життя» вибраним й доступним способом.

Існує думка, що ніхто не вправі заборонити особі здійснити це право.

Під час дослідження права на життя в аспекті його закінчення, тобто смерті,

об'єктом наукової дискусії стає правомірність самогубства та евтаназії.

Самогубство — це навмисне, свідоме і добровільне позбавлення людини власного життя. Самогубство завжди засуджувалося суспільством. У разі суїциду смерть людини безпосередньо пов'язана з її свідомими діями, тоді як у випадку евтаназії смерть людини є наслідком дій (активних чи пасивних) іншої людини.

У науковій літературі висловлюється, зокрема, думка, що самогубство можна визначити як один із способів реалізації права на розпорядження життям [8, с. 212].

Ми не погоджуємося із цим, адже самогубство-це вкрай негативне явище, яке не може бути прикладом реалізації права.

Українське законодавство не визначає поняття самогубства. Основи законодавства про охорону здоров'я не мають спеціальної статті, присвяченої цій проблемі.

Евтаназія-ще один спосіб добровільного припинення життя людиною. У науковій літературі, під евтаназією розуміють цілеспрямовані та свідомі дії або бездіяльність медичного працівника, які здійснюються на прохання невиліковно хворого або у випадку, коли хворий не зможе висувати таке прохання, то на прохання родичів (найближчих) з метою припинення нестерпних фізичних і психічних страждань хворого, що знаходиться в загрозовому для життя стані, і внаслідок яких настає його смерть.

Застосування евтаназії в будь-який спосіб (активний і пасивний) в Україні вважається неприйнятним. Евтаназія заборонена вітчизняним законодавством (ч. 3 ст. 52 Основ Закону України «Про охорону здоров'я»; ч. 4 ст. 281 Цивільного кодексу України). Це може бути навіть склад злочину. 115, п. 6 ч. 2 ст. 115 ч. 2 ст. 137 ч. 2 ст. 139 або ч. 2 ст. Стаття 140 Кримінального кодексу України. Проте, питання доцільності та прийнятності легалізації евтаназії в Україні є предметом наукової дискусії.

Отже, право на життя є невід'ємним, невідчужуваним і непорушним правом фізичної особи. Досліджуючи питання реалізації права на життя не можна оминути таку проблеми як самогубство, евтаназію та аборт, які потребують більш чіткого законодавчого унормування. Можна погодитися із пропозиціями науковців щодо доцільності розробки спеціального закону, який регулював би всі аспекти права на життя.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356.
3. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
4. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): Монографія, відп. ред. Я. М. Шевченко. К.: КНТ, 2008. 626 с.
5. Закон України «Про основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992. Відомості Верховної Ради України. 1993 р. №4. Ст. 19.
6. Тертуллиан. Богословские труды. М., 1984. С.180.
7. Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини» від 17.05.2018. Відомості Верховної Ради України. 2018. №28. Ст. 232.
8. Паньків О. М. Право людини на розпорядження життям: деякі аспекти. Медичне право України: проблеми становлення та розвитку : матер. І Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 19–20 квітня 2007 р.). Львів, 2007. С. 210–215.